

ELS PESCADORS DEL PALMAR

TRETZE SEGLES DE TRADICIÓ I COSTUM

José Manuel Almerich

- José Mariano Bru Marco!
- Cap avant de les bovetes raere dalt!
- Manuel San Ambrosio!
- Cap enrere del vallet!
- Salvador Marco Bru!
- Cap en terra de les bovetes en raere!

**«MALGRAT L'ESTAT DE
L'ALBUFERA, LA COMUNITAT
DE PESCADORS DEL PALMAR
CONTINUA CONVOCANT ANY RERE
ANY ELS PESCADORS DE SOCA,
AQUELLS ALS QUALS EL LLINATGE
DE SANG EL TORGA EL DRET
A LA PESCA»**

I així, un darrere l'altre, els pescadors del Palmar van triant els seus llocs de pesca o redolins a mesura que se'ls anomena per sorteig. Els primers han estat afortunats: enguany l'atzar els permetrà obtenir majors beneficis, ja que, en els llocs triats, la pesca és més abundant. L'última a triar, Felicidad Dasí, acabada d'incorporar per dret a la Comunitat, renunciarà a la pesca. No li pagarà la pena.

Fa cinquanta anys, el primer a triar s'hauria fet ric. A l'últim, aquest sorteig el condemnava a la fam i la misèria. El pitjor lloc, el Perellonet Nou, era compartit amb onze pescadors més i per tant els recursos eren molt limitats. Tretze segles s'ha mantingut la tradició, respectada i consensuada per tots, i la Comunitat de Pescadors, igual com el Tribunal de les Aigües, continua viva com una institució ancestral al servei d'unes gents i del paisatge que han creat.

© José Manuel Almerich

La bestesa és la longitud de les paraderes de cada redolí. Aquesta paradera del Pujol és de les més llargues de l'Albufera i la seua finalitat és dirigir la pesca cap a carrerons sense eixida on s'ubiquen els mornells.

Tots els anys, alguna persona il·lustre té l'honor de ser convidada a extraure les boles del sorteig en el centre del Palmar, una illa rodejada de canyes i de fang amb olor de salze i arrossars espigats. Sota les mirades de centenars d'ulls crispats per les llampades de l'estany i les nits de lluna plena, el triat per a extraure les boles se sent un afortunat de la història. A pesar dels segles transcorreguts i la degradació de l'Albufera, aquesta tradició –que va ser essencial per a la seua supervivència– continua convocant any rere any els pescadors de soca, aquells als quals el llinatge de sang els atorga el dret a la pesca.

Els llocs on s'estableixen els *redolins* tenen noms molt antics, topònims amb un origen que es perd en el temps i que evocuen èpoques d'abundància d'anguiles capturades a la fosca o a la molinada amb el paraigua del revés, o mornells replets de llises platejades que eren venudes als mercats del Cabanyal i de Russafa: la Junquereta, Cap en davant del Puig Pelat, l'Entreforc, el Fornàs... I així fins a setanta-

tres llocs de pesca distribuïts de cap a cap del llac més gran de la península Ibèrica.

Fins fa a penes unes dècades, l'Albufera comptava tres-cents redolins i al poble del Palmar tots vivien de la pesca. En els anys seixanta es pescava en una sola nit el que ara es pesca entre tots els llocs en un any. La contaminació, els sediments i el rebliment del llac, que va ser a poc a poc convertit en camps d'arròs, junt amb les poblacions que el rodegen i la indústria, van convertir l'Albufera en un gran femer, en un pou sense fons que ara, després de molt d'esforç, s'està intentant recuperar.

Amb les últimes pluges i les depuradores ja en funcionament, la qualitat de l'aigua ha millorat substancialment, però sobre els arbres de la devesa aguaiten, com monstres gegantins, les garres d'una urbanització que hauria destruït la zona humida i el paisatge de dunes més important d'Europa després de Doñana. La fràgil i estreta franja d'arena que separa l'estany del mar es manté avui com l'únic parc natural immediat a l'urbs, al qual

**«ELS ORÍGENS DE LA
COMUNITAT DE PESCADORS
ES REMUNTEN ALS TEMPS
ANTERIORS A JAUME I,
ENCARA QUE ÉS A PARTIR
DE LA CONQUESTA QUAN
ES REGULEN ELS SEUS
PRIVILEGIS DE MANERA
ESCRITA»**

© José Manuel Almerich

© José Manuel Almerich

Detalls de barques utilitzades per a la pesca tradicional al llac.

© José Manuel Almerich

podem accedir seguint un carril bici des de la mateixa ciutat del Túria. Després de seguir la línia de costa, podem endinsar-nos en el bosc mediterrani de la Devesa fins al casal d'Esplai, on es conserva l'última franja verge de costa de València, per tornar, si volem, creuant el llac en una barca de vela llatina a poqueta nit.

Perquè, a pesar de tot, el paisatge en l'Albufera mai no ha desaparegut i les postes de sol continuen sent tan corprenedores com sempre quan les últimes llampades de foc s'amaguen darrere de les muntanyes de Xiva i Bunyol. El lluent, com en deien els àrabs, és encara un immens i dilatat quadre impressionista; un gegantí llenç platejat on va quedar atrapada la llum de la qual es continuen nodrint pintors i fotògrafs.

■ ELS PESCADORS DE SOCA, FILLS DE LA TRADICIÓ I DEL PAISATGE

«Tot és de tots, no com en terra ferma, on els homes han inventat aquelles porqueries del repartiment de la terra i li posen límits i tanques», deia Blasco Ibáñez en boca del Tio Paloma, que s'entusiasmava parlant de l'estany.

Els pescadors de soca-rel, els únics que tenen dret a la pesca per formar part de la Confraria de Pescadors i la tradició de la qual es transmet de pares a fills, mantenen les mateixes tècniques artesanals de fa set segles.

L'explotació sempre s'ha mantingut en equilibri amb el medi fins que va arribar la industrialització i l'Albufera va perdre part dels seus recursos. La vida dels seus membres fins llavors es regia per les reials ordenances que es van atorgar a finals del segle XIII, uns privilegis que per voluntat reial regulaven la riquesa de la pesca. La comunitat de Pescadors va quedar al marge de l'ordenament jurídic del decret de Nova Planta el 1707, per la qual cosa al Palmar han continuat guiant-se pel costum i la tradició.

Però els orígens de la Comunitat de Pescadors es remunten als temps anteriors a Jaume I, encara que és a partir de la conquesta quan es regulen els seus privilegis de manera escrita. El primer document sobre l'aprofitament pesquer data del 21 de gener de 1250. Pere I de València, Pere II, Martí l'Humà, Ferran I i la Corona d'Espanya el 1771 augmenten i mantenen els privilegis establerts. El 1911 es produeix l'últim canvi de propietari del llac. Les Corts espanyoles aproven la cessió a l'Ajuntament de València de l'estany i la Devesa de l'Albufera, fent-se efectiu el traspàs mitjançant l'acta de cessió del 3 de juny de 1927, data a partir de la qual la corporació municipal va passar a ostentar-ne la plena propietat. En l'article sisè de la llei s'estableix expressament l'obligació de respectar tots aquells altres drets adquirits que estigueren en possessió legítima.

El dret a la pesca, la titularitat de la qual l'ostenta la Comunitat de Pescadors, havia nascut molts segles abans que entrara en vigor el Codi Civil. Més encara, aquests privilegis arrelen en el més antic dret foral valencià. Però ací és on apareix una característica especial, compartida en exclusivitat amb el Tribunal d'Aigües de la Vega de València, i és que sobreviu al Decret de Nova Planta i també a tots els ordenaments jurídics posteriors, i en l'actualitat es manté vigent i de plena i total aplicació.

Precisament aquesta situació atípica i sense normes jurídiques concretes va fer que els plets entre els pescadors assoliren al segle XV tanta envergadura que l'autoritat va decidir que arribaren a un acord entre ells. I així naix la Junta de Capítols, encarregada de resoldre aquests assumptes menors que la Corona no volia ni podia atendre. Des de llavors es va acceptar que qualsevol litigi havia de resoldre's sense eixir del Palmar, en el si de la Comunitat de Pescadors. El professor Roselló ja va publicar un estudi sobre l'Albufera en què afirmava que la Comunitat, o Comú del Palmar, s'articula sobre la Junta de Capítols, la Junta de Redolins –que és el sorteig– i la Junta de Comptes, les quals es reuneixen cada any en dates distintes i amb distintes comeses. Els sortejos, en aquell moment, tenien lloc a la parròquia de Sant Andreu de Russafa. Fins que l'Albufera va passar a les mans de la ciutat de València, la Comunitat de Pescadors funcionava com una petita administració independent, i es feia càrrec del mestre, del local per a l'escola, del metge, etc. Fins fa poc disposaven d'una furgoneta amb què traslladaven el malalt, fóra o no pescador, fins a l'hospital més pròxim. El cementeri mateix el va construir la Comunitat.

Tots els qui treballen i viuen al Palmar s'han beneficiat i es beneficien de les gestions de la Comunitat. Només hi ha una cosa que en queda al marge: la pesca. La pesca al llac és només estrictament comuna entre els pescadors de nissaga, els membres de la Comunitat que transmeten el dret a la pesca de pares a fills. Fins i tot en l'actualitat, el 4% del que s'obté de la venda de peix va destinat als Socors Mutus, que és una mútua que ajuda els qui es jubilen o els qui, per edat, no poden continuar pescant. Aquesta secció, que es va crear el 1963, té com a finalitat emparar i ajudar també els socis i familiars que per diverses causes ho requeresquen. Les vídues dels pescadors a vegades demanaven en el sorteig el dret al redolí, però després no l'exercien perquè s'estimaven més cedir-lo a tercers en canvi d'un percentatge. La Comunitat mai no va abandonar les dones ni els seus fills. Les vídues han cobrat sempre i continuen cobrant gràcies als Socors Mutus.

La Comunitat també disposa de llotja pròpia, on es pesa la pesca. Té un dipòsit de dièsel del qual es nodreixen els motors de les barques a un preu sensiblement me-

© José Manuel Almerich

© José Manuel Almerich

En aquestes pàgines, diversos paisatges de l'Albufera presos als ports de Catarroja (a dalt i a sota) i del Pujol (enmig). El llac és un espai estretament lligat a la tradició pesquera.

© José Manuel Almerich

© José Manuel Almerich

El sistema tradicional de la perxa encara és utilitzat per les noves generacions per navegar per l'Albufera, tal i com es veu en la imatge de dalt.

**«LA PESCA AL LLAC ÉS NOMÉS
ESTRICTAMENT COMUNA ENTRE ELS
PESCADORS DE NISSAGA, ELS MEMBRES
DE LA COMUNITAT QUE TRANSMETEN EL
DRET A LA PESCA DE PARES A FILLS»**

© José Manuel Almerich

Una posta de Sol des del Racó de l'Olla.

nor i ha estat i és la seu social del poble. A hores d'ara, la Comunitat de Pescadors del Palmar té 397 socis actius, 59 dels quals són dones.

L'organització comunitària i el dret col·lectiu a la pesca que la Comunitat té no són més que una alternativa de supervivència, una estratègia per defensar els seus interessos impedint ser membre de la Comunitat a tot aquell que no siga fill de pescador. Els interessos individuals es canalitzen i se sotmeten al grup amb totes les seues peculiaritats, tant de familiars com de veïnals. La tradició permet que es puguen aprofitar els recursos de l'estany enfront de polèmiques pretensions. La pràctica de l'ofici representa la col·laboració del col·lectiu, i d'ací el repartiment de càrregues i beneficis i l'hermetisme en exigir a tots ser fills de pescadors per poder entrar-hi. Igual com en el Tribunal de les Aigües, abans ha desaparegut el paisatge que el va fer possible que la institució mateixa. Un tribunal que jutja delictes sobre una terra que ja no existeix perquè ningú la treballa o que ha quedat colgada per la ciutat, i una Comunitat de Pescadors que pesca en un llac en què a penes queden peixos.

■ EL SORTEIG DELS LLOCS I LA JUNTA DE CAPÍTOLS

En la Junta de Capítols, en la qual es registren les altes i baixes, els pescadors continuen sent fidels a la tradició i es manté estable el nombre dels qui volen entrar en el sorteig de redolins a pesar del mal estat de la pesca en el llac. El president de la Confraria, José Caballer, ja avançava dies abans del sorteig d'enguany que la pesca es troba en el seu pitjor moment perquè hi ha moltíssims factors que l'estan perjudicant. Tot i això, els pescadors han respost amb constància i mantenen estable el nombre per al sorteig. La xifra vorejarà els 70 llocs fixos i els 20 ambulants. Enguany un dels principals problemes per a la pesca és el que provoquen les bombes que regulen el nivell d'aigua de l'estany. Les 85 turbines permeten, de manera artificial, controlar el desaigüe al mar. Un fet que contrasta amb la visió dels pescadors, que asseguren que han passat segles controlant el curs i l'obertura de comportes de manera natural. Però aquest no és l'únic problema amb què han de bregar els pescadors: la palla de l'arròs també ha generat dificultats, ja que ha provocat la mort massiva de milers de peixos. Encara que les xifres de pescadors es mantenen constants, ni la incorporació de les dones i els seus descendents ha permès que la pesca en l'Albufera reviscole. «Quan el llac torne a l'estat en què estava en els anys cinquanta, llavors podrem capturar bona pesca», ha dit sempre el president dels pescadors.

Els pescadors del Palmar, com a elements inseparables d'aquest entorn, són gent senzilla i honesta que no desitja més rebombori que el que es munta el mateix dia del sorteig. Enguany m'han convidat a traure dels enve-

llits sacs els bitllets amb el nom del pescador que en el seu dia hauria rebut la major alegria de la seua vida. L'interès per participar en un acte en què ja van participar els seus avis i els avis dels seus avis dota al sorteig d'un caràcter festiu que s'accentua cada vegada que en el bombo giren les petites boles de fusta en l'interior de les quals s'amaga un paperet amb el nom escrit a mà dels pescadors que a poc a poc vaig anomenant. I sempre, creients o no, els pescadors invoquen un sonor Ave Maria en gratitud per haver-los concedit un bon lloc que els permetrà alguns ingressos addicionals i millorar així les seues escasses pensions, sobretot si el redolí se situa en zona de pas d'anguiles i llobarros, cada vegada més escassos a l'estany. Les seues expressions, potser per l'edat, fa anys que amb prou feines s'immuten, i els seus rostres colrats i treballats pel sol semblen tenir la textura del couro envellit.

Mentre els pescadors van seient, amaguen les mirades de la curiositat del foraster i de les càmeres de televisió que han pogut accedir al recinte. Els seus ulls crispats brillen expectants com si per ells volguera aquaitar l'ànima. Ser ací davant dels pescadors és com tornar segles arrere, quan els primers habitants del Palmar vivien de l'estany. No sé si recordeu els rostres dels nostres iaïos de quan érem menuts; aquells rostres d'homes bons que treballaven la terra i en vivien. Aquelles cares avesades, sinceres, de mans encallides i resignades a l'esforç i al pas dels anys. Pepe, el Juano, com son pare, continua sent el president dels pescadors. El seu rostre, com el d'ells, d'ulls menuts i barba retallada. És un home de poques paraules i llargs silencis, com el silenci en què es queda sumit el llac després del pas dels agrons que dormen a la devesa.

■ LA INSTITUCIÓ MÉS ANTIGA

Juntament amb el Tribunal de les Aigües, la Comunitat de Pescadors del Palmar és la institució de dret consuetudinari valencià de major antiguitat. Les seues ordenances, redactades pel mateix rei Jaume I, assumeixen costums no escrits ja establerts. Per la seua peculiaritat jurídica, la Comunitat de Pescadors no ho té fàcil per trobar el seu lloc en la situació actual i això provoca profundes contradiccions. Tot i això, s'ha pogut anar adaptant a la nova societat i en els anys quaranta i cinquanta encara exportava llobarros i anguiles a la resta d'Europa. Després del deteriorament del llac i la devesa a partir dels anys setanta, la pesca va descendir en la proporció de cent quilograms a u, que és la que es manté en l'actualitat. De tres-cents llocs de pesca només n'han quedat setanta-tres, i les nits de tempesta en què arribaven a capturar-se fins a dues-centes arroves de peix en un sol redolí han quedat en la memòria. De l'angula,

ENTRE HORTES I MARJALS

Silla, entre hortes, marjals i l'Albufera

PACO TORTOSA

Edicions 96 / Ajuntament de Silla. Silla, 2011. 333 pàgines.

Si voleu conèixer el territori i la seua gent cal estar present. No és possible fer-ho des del despatx. Cal caminar, escoltar, parlar i preguntar. Entendre la terra i les ànimes de qui l'habita implicarà molt de temps. Per això és millor disposar d'una anàlisi exhaustiva abans d'arribar a qualsevol lloc, si és que algú hi ha estat abans i ha fet el treball per nosaltres. I si voleu una visió global, ampla, però també precisa i que baixe a conèixer la gent i els seus sentiments...

cal llegir el geògraf Paco Tortosa. Si teniu interès per conèixer Silla heu d'estar contents: Paco Tortosa ha publicat un llibre que parla de les hortes, les marjals, l'Albufera i el poble de Silla. Paco Tortosa és nascut a la Costera, però estima el País Valencià per igual allà on el gaudeix i l'estudia. Fa més de trenta anys que medita el territori i la gent que l'habita, i des de que es doctorà en Geografia per la Universitat de València no ha deixat de estudiar uns paisatges que coneix des d'una visió ambientalista pionera. Paco Tortosa mesura molt bé les bondats de les terres que visita, estudia i viu; però és també una navalla ben esmolada per mostrar el que no està bé. I per això, com a bon ciutadà i geògraf, no oblida les coses que es poden millorar, dóna idees i somnia amb un país millor. La mirada penetrant del doctor Tortosa es veu també en aquest llibre com en la seua ja prolífica obra, però aquí es mostra la maduresa d'un autor que porta tota una vida dedicat a l'anàlisi del territori.

Silla, entre hortes, marjals i l'Albufera té tres apartats dedicats a una presentació general, als itineraris, i a la Silla de la festa, la cultura i la cuina. El primer apartat el dedica Tortosa a una revisió de la geografia de Silla: localització, mapes, història, patrimoni i medi ambient. El cor del llibre es dedica al poble i terme de Silla mitjançant tres itineraris bàsics. Tot vist i visitat de primera mà. Tot escorcollat i analitzat. L'autor ha preguntat a la gent, als llibres, a la memòria de Silla. I això es veu al llibre, es transmet al lector. No deixeu de llegir acuradament el llibre que a cada rengló hi ha sentiment i coneixement.

Insistesc ara en la qualitat del text perquè quan el lector el té a la mà els ulls se'n van darrere una multitud d'excel·lents fotografies. Gaudiu de les imatges però no oblideu el text. Les fotografies, realitzades pel mateix autor i per Vicent Tortosa, són un recurs més per fer-nos conèixer el territori on ha treballat els últims anys.

Hi ha més. Mireu al final del llibre que hi ha sorpresa. Un mapa excel·lent de Silla fet per El Tossal Cartografies i Paleta d'Ocres. Si el disseny és extraordinari, el treball amb la toponímia no es queda arrere. Gaudiu del llibre i de la «geografia» que es respira a cada paraula, fotografia i mapa.

ARTEMI CERDÀ

Catedràtic de Geografia Física. Universitat de València

A dalt, interior d'una barraca típica del Palmar. Al centre, un pescador de nissaga faenant al llac i, a sota, un mornell eixugant-se en la paret d'una barraca.

© José Manuel Almerich

© José Manuel Almerich

© José Manuel Almerich

ningú no en parla, però avui és un delictes capturar-la. Dels llobarros, amb prou feines en queden testimonis. La darrera llúdria de l'Albufera va ser capturada molt abans, a finals del segle XIX, per ser l'únic animal que competia amb l'home i per ficar-se en els mornells per menjar-se els peixos atrapats en les seues xarxes.

L'Albufera de València és un dels paisatges més sublimes del territori peninsular. L'horitzontalitat infinita i la comunió amb la mar la doten d'una aurèola fascinant i aclaparadora, engrandida per les tonalitats d'una llum que canvia a mesura que s'acosta el crepuscle. Travessant els camps d'arròs quan han estat inundats, et sents immers en un país més pròxim a l'Orient que no a Europa; en un edèn com el que cantaven fa deu segles els poetes andalusins.

El Palmar no és només un lloc on anar a menjar arròs a banda els caps de setmana. Les cases restaurades amb el poc gust que ens caracteritza als valencians no guarden un equilibri arquitectònic perquè potser mai no en van tenir. Va ser un poble pobre on la gent vivia en barraques amb trespol de canyes i parets de fang. La

**«PER MOLT TRIVIAL QUE SEMBLE,
EL PALMAR ÉS MOLT MÉS: ÉS L'ESSÈNCIA
DE LA CULTURA VALENCIANA FORJADA
EN LES TERRES BAIXES VORA LA MAR»**

misèria va ser l'ombra que va enfosquir la vida de les seues gents fins que van convertir l'arròs i l'all i pebre en motors de la seua economia. El Palmar és prou més del que sembla: són els capvespres des del Campot i els concerts que s'hi feien a l'estiu; els passejos amb barca i els sopars enmig del llac abans de la posta de sol; les regates de vela llatina i els camins zigzaguejants que ens porten fins a la Muntanyeta dels Sants... Són les sèquies i la mar; els lletiscles assotats pel vent de llevant i les dunes recuperades vora els malladars; les platges desertes i algun hotel on poder descansar. El Palmar ofereix una estampa tòpica però real, la proximitat de la qual ens fa veure'l amb poca objectivitat. És part d'un parc natural per recórrer-lo amb bici una vesprada qualsevol fins on acaben els camins, o per deixar-se portar pels sentits o navegar des del port de Catarroja fins a la Mata del Fang. Perquè, per molt trivial que sembla, el Palmar és més que això: és l'essència de la cultura valenciana forjada en les terres baixes vora la mar. Però són els seus mateixos habitants els primers que l'han de valorar. ☺

José Manuel Almerich. Geògraf i escriptor. Guia de muntanya del Centre Excursionista de València.